

Eraomaniku ja looduse kohtumine siseveekogude kallastel

Muresid ja soovitusi

Helle Mäemets, Ingmar Ott, Rein Järvekülg, Sirje Vilbaste
Eesti Maaülikool

Avalik veekogu - sisemeri; 2) territoriaalmeri; 3) Peipsi järv; 4) Võrtsjärv; 5) Mullutu laht; 6) Suurlaht; 7) Narva veehoidla; 8) Narva jõgi; 9) Emajõgi; 10) Nasva jõgi; 11) Väike Emajõgi Jõgeveste sillast kuni Võrtsjärveni;

12) Kasari jõgi Vigala jõe suudmest kuni merre suubumiseni. Avalikud veekogud kuuluvad riigile ega ole tsiviilkäibes (Veeseadusest)

Avalikult kasutatav veekogu – Nimekirja uuendati 9.12.2021

Järvi on uues nimekirjas kokku 660, paisjärvi 207 ja vooluveekogusid 499. Üldse on Eestis >2300 järve (≥1 ha)

Avalikult kasutataval veekogul on lubatud supelda, harrastada veesporti, liikuda jääl, võtta vett ning püüda kala seadustes sätestatud korras. Kallasrada on sellistel veekogudel samuti avalikuks kasutamiseks - veekogu ääres viibimiseks ning kaldal liikumiseks. Kallasraja laius on laevatatavatel veekogudel kümme meetrit ning teistel veekogudel neli meetrit.

Mitteavalik veekogu: 1) ühe kinnisasja piires asuv eraõiguslikule isikule kuuluv väljavooluta seisuveekogu;

2) mitme kinnisasja piires asuv eraõiguslikule isikule kuuluv väljavooluta seisuveekogu, mille pindala on väiksem kui viis hektarit;

3) vooluveekogu, mille valgala on väiksem kui 25 ruutkilomeetrit, ja sellel asuv paisjärv;

4) Kaitseväe ja Kaitseliidu harjutusväljal asuv seisuveekogu või selle osa;

5) joogivee võtmiseks kasutatav veekogu või selle osa;

6) maavara kaevandamiseks antud mäeeraldisel või selle teenindusmaal asuv veekogu või selle osa;

7) veekogu osa, kus tegeletakse vesiviljelusega.

Veekaitsevööndit ei ole järgmistel veekogu kalda- või rannaaladel:

1) õiguslikul alusel rajatud sadamaala, kalda- või rannakindlustuse ala;

2) supelrand ja supluskoht.

Mäetilga järve ümbruse künniterrassid
Haanjas Maa-ameti reljeefikaardil

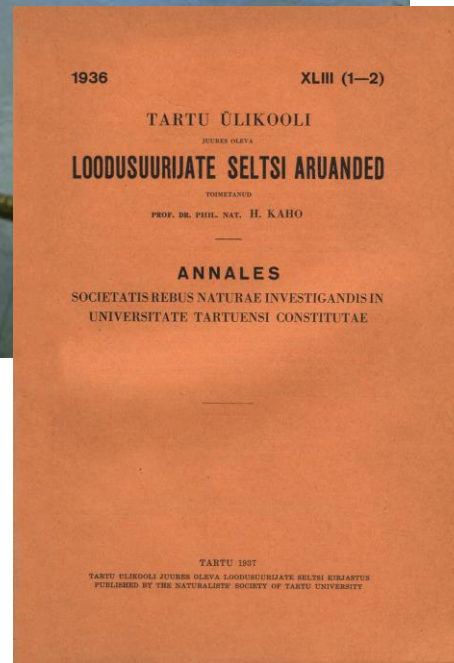
Maaomanik (ka riik) on pärinud oma veekogudes ja nende ääres möödunud aegadest:

- 1) künniterrassid, deluviaalsed mullad → vee karestumine, biogeenide lisandumine
  - 2) linaletamise järelmõjud, sh pehmeveeliste järvede eutrofeerumine
  - 3) laudareostuse, mis on püsivalt muutnud järvede ökosüsteemi
  - 4) asulate ja soome saunade heitvee mõjud
  - 5) kanaliteks muudetud jõed ja turbavett juhtivad kraavid
  - 6) alandatud veetaseme, lupjamise, kinnikasvamise
  - 7) paisud, veskite jäänused
- ....ja veel mitmed vähem levinud inimtegevuse tagajärjed

Henn Timmi foto

Vellavere Külajärves leidus sajand tagasi isegi forelli
Mälestusena nõukogude ajast seisab kaldal laudahoone
Järv on sügav (kuni 25 m), uuemal ajal tugevasti kihistunud ning kaotanud suure osa veesisest taimestikust –
võrreldes Harald Habermanni 1936. a. tööga „Der See Külajärv als Beispiel einer eu-dys Sukzession“
Ka põhjasete on muutunud selliseks, et suurselgrootute kooslus on vaesunud (H. Timmi andmed)

Madalates väetatud järvedes aga domineerib suurtaimestik ja vedel muda, sageli ka niitvetikad

Neitsijärv on olnud Pühajärve suubuvate vete eelpuhastiks

Pühajärve spaa põhjustas oma heakorratöödega järgnevail aastail Pühajärves veeõitsengu (eelnevad 100 aastat polnud seda juhtunud)

Lahtine pinnas veepiiri lähedal soodustab algul vee õitsenguid (planktonvetikate massi), hiljem taimestiku lopsakat kasvu omaniku „korda“ tehtud rannas

Neitsijärv Otepääl: vett 1,2 m ja muda kuni 11,8 m – Otepää aedlinna biotiik

Suurjärvede rannikut ei ole omanike vahel juppideks jagatud
Aastakümnetega **inimtekkelise** eutrofeerumise toel jõudsalt laienenud roostik sunnib aga
tegutsema ka ametlikult riigile kuuluval rannal
See meenutab võitlust lohe peadega

Peipsi rand Tammispääl, sügisel 2005

ja suvel 2009

Tung maailma paremaks muuta, kuid arvestamata looduslike protsesse, on väga inimlik
Palju on võimsa tehnika rakendamist ilma pikemalt mõtlemata. Masinate käsitlemise oskus
on kordades parem kui ökoloogilise mõtlemise oskus, mida ei soodusta ka kooli õppekava

Järjekordne paadikanali puhastus
Peipsi ääres

Väljatõstetud pinnas kaitseb
pajustikku-roostikku ja muud
lopsakat taimestikku

Järve puhastumise ja kaitse
seisukohast on puhverpadriku
olemasolu hea, kuid omanikule
vaevalt meeldiv

Varsti alustab ta oma igavest tööd
uuesti

Soodsates tingimustes võib lõigatud taimedest fosfor vette lekkida kümnekonna päevaga (Solander & Graneli, 1988). Juurte kaudu setteist taimedesse võetud biogeenid lähevad taas ringlusse. Enne lõikamist peaks olema ette valmistatud taimede ladustamiskoht

Taasiseseisvumisel olid värsked omanikud tulvil soovi kuivendada järvede kaldaid, võtta sealt maha metsa ja avada vaateid. On mõistetav, et eraomanik lähtub oma arusaamast, mis on hea ja ilus

„Oma“, ehkki looduslikku järve ei kõhkle ta ilusat lisamast

Esialgu ei ole roosad, punased ja kollased vesiroosid veel plahvatuslikult paljunenud
Kas nii jääbki?

Kohati on niidetud (ka põletatud) rooga rand üsna troostitult murulik - liigivaene

Pilte Peipsi loodekäärust

Tasast pinda on mõnusam niita. Mikroreljeef, mis suurendaks ranna liigilist mitmekesisust, pole soovitatav

Kiirjas ruse *Bidens radiata* LKII

Pruun lõikhein *Cyperus fuscus* LKII

Sealsamas, murustatud, kohati ka buldooseriga üles lükatud ranna kõrval, on niiskemates vabades kohtades palju erinevaid taimi, kellele tuleks kasuks **mõõdukas roostiku ohjamine või päris vaba pinnas ning vaheldusrikas mikroreljeef**

Peipsi põhi on ranniku lähedal looduslikult
viiruline

Peipsi rand Oudova all madala veega (2019)

Meie suurjärvedes aitab liigirikkust säilitada veetaseme muutlikkuse tõttu laialt paljanduv rand
Järjestikustel aastatel võib veepiir nihkuda 30 m ja enam, sõltuvalt kohast
Kui roostik või muu kaldaveetaimestik on juba lai, nt >30 m, vaba vööndit pole
Roostiku eemaldamisega kaldalt kaasub aga enamasti pinnase üleslükkamine ja **tasandamine**

Eutrofeerunud, suure- ja kiirekasvuliste taimedega täituvatele veekogudele on mõistlik ranna ja madalvee puhastamine teatud lõikudel kahtlemata hea ning soodustab taandunud liikide taas ilmumist

Selle töö tegemisel masinaid kasutades on aga raske vältida:

- a) pinnase tasandamist;
- b) põhjasettest seemnepanga väljaviimist
- c) toiteainete taas vette sattumist lagunevaist taimedest ja mudast
- c) taimestunud puhverriba kadumist kalda ja vee vahelt

Kui töid soovitakse teha suuremahuliselt, nt kohaliku omavalitsuse poolt, tekib kohe ka küsimus maksumusest

Ökoloogiline „nikerdamine“ on tülikas ja kallis, ehkki annab vast pikemaajalise efekti, kui senine korraldus

Tasuvuse küsimus takistab ka pilliroo jt. taimsete ressursside laiemat kasutuselevõttu

Inimese poolt toodud pinnas pehmeveeliste väikejärvede rannas võib aga saada saatuslikuks sealsetele haruldastele liikidele

Vee väikese kareduse korral nagu nt Pullijärves: $24-55 \text{ mg HCO}_3^- \text{ l}^{-1}$, mis on üks meie seitsmest lobeeljärvest, võimaldab suurenev vee karedus ja mullaga kaasuvad toiteelemendid tulla sisse tavalistel liikidel – hääbuivad haruldased

Järve kaldale (Pullijärve puhkeküla juures) on toodud täiendavalt kruusa ja mulda, mis sisaldavad toiteelemente. Hävinud puhvervööndi tõttu on erosioon suur ja toiteelemendid jõuavad otse järve, tulemuseks on veeõitsengud (I. Ott jt. 2020).

**Randade „korrastajaile“ oleks vaja koolitust, et saadaks aru, mis tüüpi veekogu ääres nad on ja mida seal loodushoidlikult teha saaks
Et reovesi on paha, saadakse juba aru, aga karjäärast toodud materjali, mulla vms pealtnäha süütu lisanduse mõju jääb arusaamatuks
„Kust tuleb see hirmus vetikalöga?“**

Seni on ideaaliks sile pügatud muru üksikute lillepottide ja muu iluaianduse elementidega, mille ümber hõlpsasti niita saaks
Eesti taimestik on ju vähe silmatorkavate õitega rannataimi, veel vähem roosasid ja punaseid õisi. Looduslike liikide hindamiseni pole veel jõutud

Omanikele oleks vaja jagada infot ka nende veekogus kasvavate haruldaste liikide kohta, vastasel korral võidakse taimed teadmatuses hävitada

On pehmeveelisi järvi, kus suuremat osa kaldast katab rabamännik ning vaid ühes kohas on kõrgem liivakallas ja selle juures 50 aastat püsinud salk lamedalehist jõgitakjat (LK II)

Omanik ei oska haruldase liigi peenikestest lehtedest midagi arvata ning puhastab ta koos muu taimestikuga oma ujumiskohast välja, sest keegi pole teda teavitanud

Lisaks heakorrale tahab omanik privaatsust. See on igati arusaadav, sest leidub küllalt isikuid, kes ei oska veekogu ääres käituda ning jätavad endast sinna ka sodi maha. Võib leida uudishimulikke, kes tahavad näha kaitsealust taime omaniku maal või segada mõnd tarvilikku toimingut.

Enamik omanikke suhtub huvilistesse mõistvalt, kuid on ka peetud loengut „sotsiaalsest hüvest“, s.o. kaitsealuse objekti säilitamise nõudest, mis pole kooskõlas omaniku huvidega (ehkki omanik ju ka on ühiskonna liige?)

Keeldutakse ligipääsu lubamast, lubatakse LK liigi elupaik üles künda

Kas omaniku viha tuleneb meie rahva üldiselt veel küündimatust looduses, sh veekogude ääres käitumise kultuurist või on omanikuinstinkt nii pimestav?

Keelan, käsen, poon ja lasen oma alluvuses olevat loodust?

Aastakümneid veekogudel käies on kohtumised olnud **enamasti** siiski meeldivad ning selgub palju õpetlikku

Mõned seisukohad selguvad omanike konfliktides veekogude uurijatega – on õigustatud etteheiteid:

- 1) veekogule minejad pole selgeks teinud kinnistute omanikke ja kontakti võtnud – aga miks ei võiks veekogule pääsemise kohtades olla kirjas telefoninumber vm teave? Mõnel juhul see on pandud, infonumbri vajaduse võiks seadustada
- 2) märgade paatide ja muude töövahenditega pole välistatud vähikatku kandmine ühest veekogust teise. Pole võimatu ka muude ebasoovitavate organismide levitamine – õige !

Ehk tuleks ka seadusandjatel ja kohalikel ametnikel senisest rohkem mõista omanikku?

Miks tekib vastasseise, mille tulemiks on nõme keeld?

Kas kohalikud intriigid või kartus inimlikult suhelda?

Puudub ehk võimekus teha midagi tõeliselt veekogu heaks?

Pole ehk altkäemaks/kohaliku elaniku mõjukus piisavalt suur?

Näide elust: ehituskeelu vööndit põhjenduseks tuues ei lubatud murukaldale rajada isegi varikatust väli-söögilauale

ROHKEM SELGITUSTÖÖD, INIMLIKKU MÕISTMIST JA ASJATUNDLIKKUST!

Vastasel juhul osutame LOODUSHOIULE järjekordse karuteene

Ebameeldivate nähtuste taga omaniku ja looduse suhetes on ka väga üldised probleemid:

1. Isiku arusaam oma kohast maailmas – mõistmatus, et oleme kõik ühes paadis ja ka upume koos, nagu ütles J. Lotman. Sotsiaalne hüve on omaniku meelest nuhtlus
2. Tehnokraatlik maailmapilt, loodusest kaugenemine, ökoloogiline harimatus ka juhtide tasandil ja majanduslike huvide prioriteetseks pidamine sellest tulenevalt
Majanduslik areng arvatakse (jätkuvalt) igavesti kestvat ja ülimuslik olevat

Omanik ei ole kuri deemon, ta toimib nii, nagu enamik meist

Kui inimene laseb oma kodu ümbruse metsa või koguni põõsaisse kasvada, siis peetakse teda natuke imelikuks või asotsiaaliks (tõestisündinud lugu)

Väljaspool omaniku ilulat tulgu või...

Pärnu jõe kallastel on mitmeid sulglohke, millest osa pärimuse järgi vanadel aegadel võisid olla pühapaigad – nn hiieaugud

Hiljem on sealt savi võetud ja praegusajal tuntaksegi neid rohkem saviaukudena
Osa asub vahetult jõe kalda sees, veepinnast kõrgemal

Tänapäevane kasutus näeb mõnes hiieaugus välja sootuks masendav – nagu Aasia suurte jõgede reostamise minivariant

Miks ei tunne osa meist end kuidagi vastutavat ka oma õuest väljapoole jääva eest?

Vahel oleks lihtsalt
vaja rohkem tervet
mõistust

Metsaküla Mädajärv

Suur osa lõigatud
puidust on kulunud
soo (kinnikasvanud
järve) täiteks

**Oleme jõudnud
aega, mil masinad
dikteerivad
elukorralduse**

Kellele kuulub vooluveekogude alune maa?

Avalikud veekogud - maa kuulub riigile

Avalikult kasutatavad vooluveekogud - maa kuulub valdavalt eraomanikele, kuid osal ka riigile ja KOV-dele

Avalikult mitte-kasutatavad vooluveekogud - maa kuulub valdavalt eraomanikele, kuid osalt ka riigile ja KOV-dele

Miks on oluline vooluveekogu aluse maa kuuluvus?

Ilma maaomaniku nõusolekuta pole vooluveekogudel võimalik läbi viia ühtki tegevust.

Mitte kõik maaomaniku enda tegevused ei ole suunatud tema maad läbiva jõe keskkonnaseisundi säilitamisele ja parandamisele. Maaomaniku tegevused oma kinnistul võivad halvendada jõe seisundit mitte ainult tema kinnistu piires, vaid ka sellest alla- ja ülesvoolu.

Maaomaniku tegevust vooluveekogudel ja selle kallastel reguleeritakse mitmete õigusaktidega, kuid maaomaniku tegevuste reaalne piiramine ja kontrollimine on sageli väga tülikas, keeruline, aega- ja ressursi nõudev.

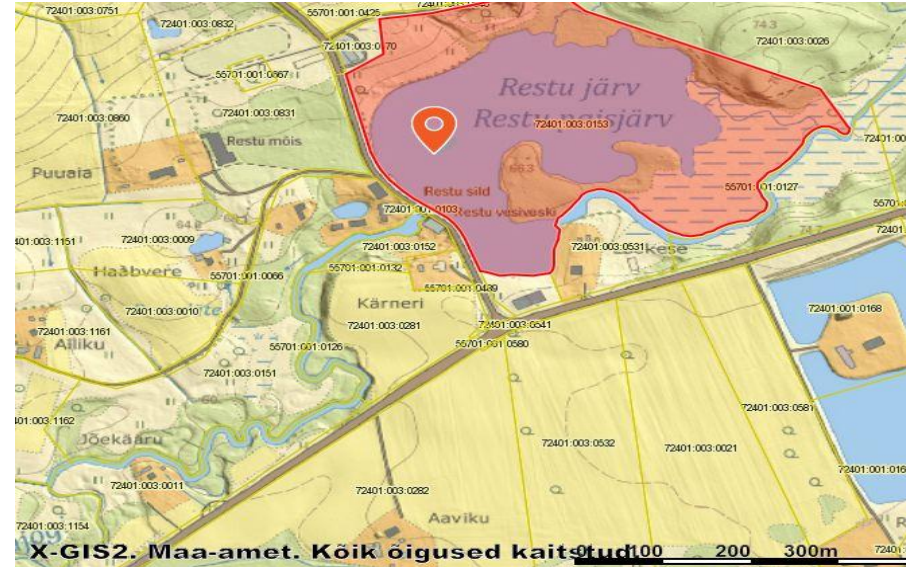
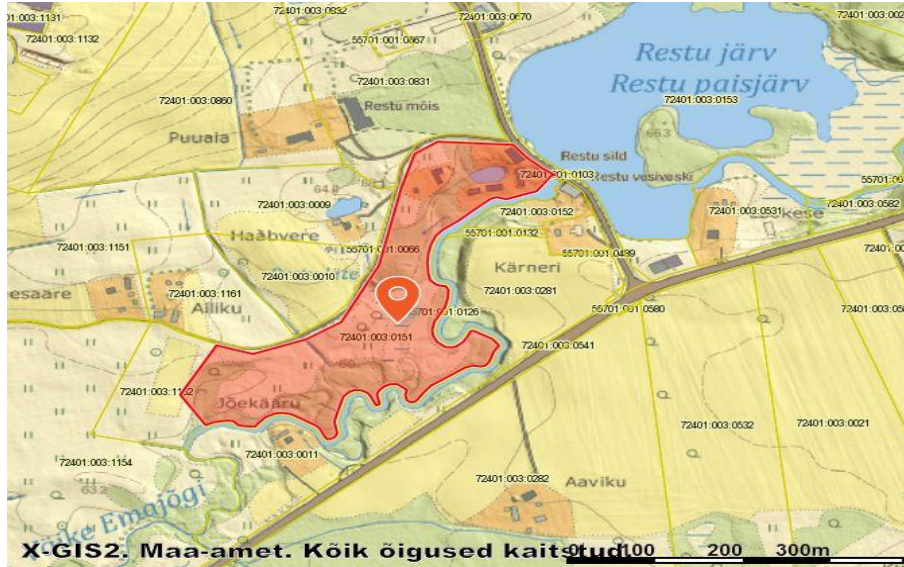
Näited tegevustest, mis on vajalikud jõgede hea keskkonnaseisundi saavutamiseks, kuid mille läbiviimine eeldab maaomaniku nõusolekut

- Kasutusfunktsiooni kaotanud paisude ja paisjärvede likvideerimine koos jõe loodusliku süngi taastamisega.
- Kalapääsude rajamine paisude juurde.
- Maaparanduse käigus rikunud jõelõikude taastamine ja elupaigaline parandamine.
- Jõega seotud uuringute läbiviimine ...

Väikese Emajõe ülemjooks, Restu.

Ühele maaomanikule kuulub 4 kinnistut, mis katavad või piirnevad 1,6 km pikkuse jõeosaga. Üheks eraldi kinnistuks on seejuures Väikese Emajõe alune maa allpool Restu paisu – 170 m pikkuselt kogu jõe laiuses ning 790 m pikkuselt pooles jõe laiuses. Miks peaks jõgi olema eraldi kinnistuks?

Probleemid Restu paisu juures:

Asub lõhelaste elupaigana kaitstavalt jõelõigul ning vastavalt Veeseadusele peab olema tagatud kalade läbipääs nii alla- kui ülesvoolu. Senini pole see tagatud

Paisjärv on setteid ja veetaimestikku täis, mis halvendab vee kvaliteeti

Maaomanik soovib paisu säilimist, hüdroenergia tootmise alustamist ning riigi poolt paisjärve setetest puhastamist. Keskkonnaamet peab õigeks paisu likvideerimist ning looduslähedase jõe taastamist

Pais ise asub riigimaal. Maanteeamet soovib paisu likvideerimist, maaomanik pole nõus ning on Maanteeameti kohtusse kaevanud.

Käimas on projekt kalade elu- ja sigimistingimuste parandamiseks, aga alla- ja ülesvoolu jäävates jõeosades pole see 1,6 km ulatuses võimalik maaomaniku vastuseisu tõttu.

Teoreetiliselt võib lahendus saabuda pikkade kohtuvaidluste järel.

Ettepanek:

Jõgede alune maa koos kallasrajaga võiks kuuluda riigi omandisse!

- Paisude säilimise/likvideerimise üle saaks otsustada ilma, et ühel isikul (maaomanikul) oleks vetoõigus. Saaks rohkem arvestada kohaliku kogukonna, KOV-i ja riigi huvide ning võimalustega. Paisjärvede puhastamine setetest on jõukohane nagunii ainult riigile ja väga üksikutele KOV-idele, samuti suuremad rekonstrueerimistööd
- Lihtne oleks ebaseaduslike tõkestusrajatiste likvideerimine jõgedelt. Meie jõgedel on sadu ebaseaduslikke tõkestusrajatisi, kuid nende likvideerimine on keeruline, kui maaomanik on sellele vastu
- Kalapääsude rajamisel oleks võimalik kasutada optimaalseid ja kulutõhusaid lahendusi. Praegu otsustab üldjuhul maaomanik, missugust kalapääsu ta soovib ning missuguseid lisategevusi ta soovib selle eest, et lubab rajada. Seetõttu on osa kalapääse kaladele vähesobivad või ülemääraselt kõrge maksumusega. Üksikute erandite kõrval rahastab kalapääsude rajamist 100%-liselt riik

- Kalade kudealade ja elupaikade parandamine oleks võimalik neis kohtades, kus see on kõige vajalikum ja kulutõhusam
- Kallasrada hakkaks jõgede kallastel realselt toimima. Maaomaniku võimalused kallasraja sulgemiseks väheneksid oluliselt

Miinused:

Maaomanike vastuseis (keegi ei soovi oma õigustest ja privileegidest loobuda)

(ca 10% maaomanikest on põhimõtteliselt igasuguse jõgede elupaigalise parandamise vastu, sest nad on pahased kas Keskkonnaameti, KOV-i või Eesti Valitsuse peale)

Kui midagi on minevikus (omandireformi käigus) halvasti läinud, siis on keeruline ja tülikas seda parandada/muuta/tunnistada.

Tahame sarnaneda Skandinaaviamaadele, kus ka jõgede alune maa on eraomandiks

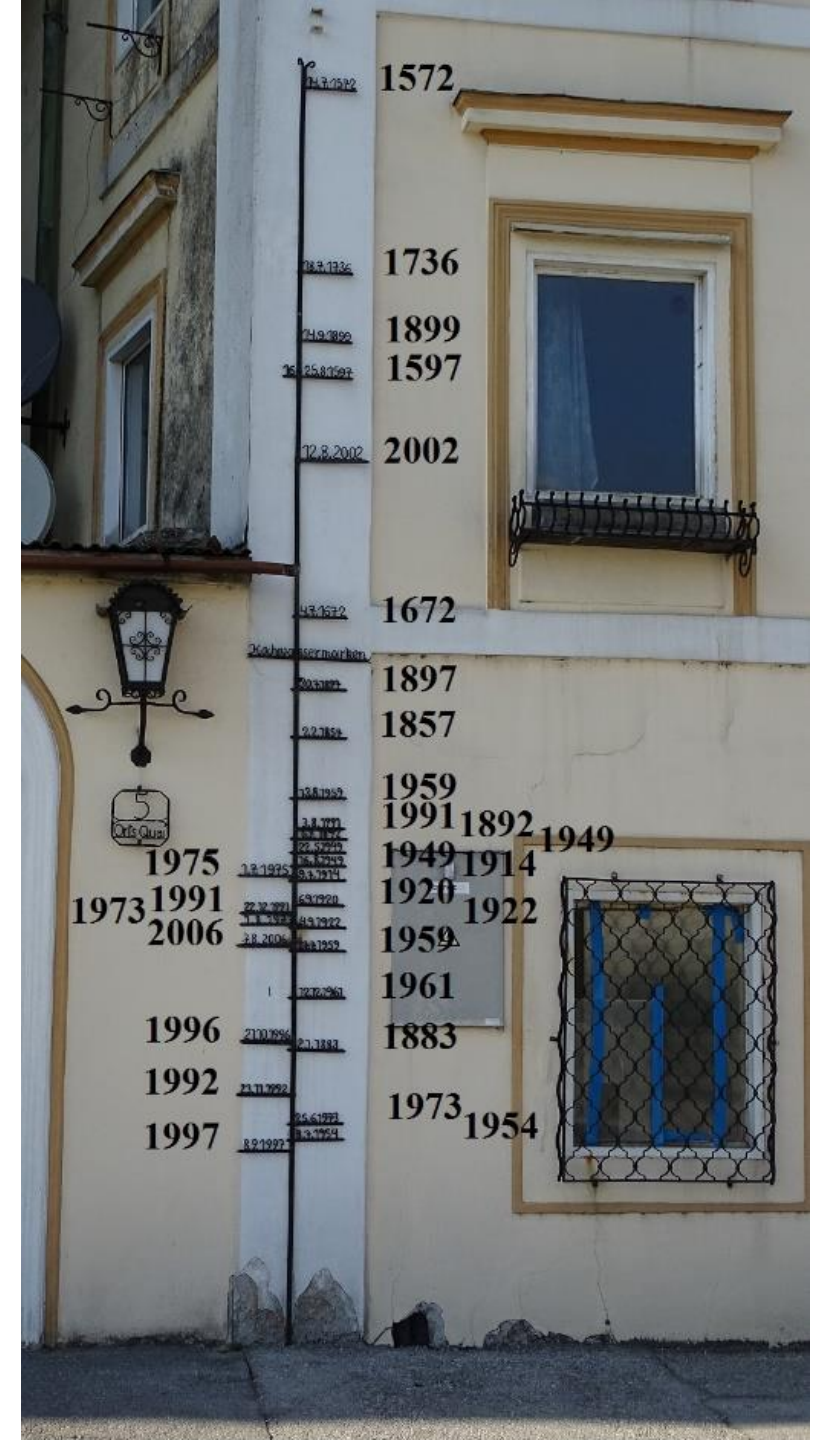
Austria näide

Eeskujuks võiks olla Austria, kus jõgede alune maa ja maa jõgede kallastel kuni viimase 30 aasta suurima üleujutuse piirini ei ole eraomandiks

Põhjuseks peamiselt üleujutused, mille mõjude leevendamiseks on vajalik rakendada efektiivseid meetmeid sõltumata üksikute maaomanike arvamusest või vastuseisust

Steyr'i linnas on jõe kaldad kõrgete kivitammidega kaitstud. Muidu oleks suurvesi jõe kaldad koos majadega ammu minema uhtunud

Kas meil Eestis on mõtet hakata jõgede kaldaid kivitammidega ääristama, et otse kaldale ehitada saaks?

MURESID VEEKOGUDE KAITSE ELLUVIIMISEL

*** Keskkonnaametnike võimekus kohtadel on jäänud nõrgaks**

Oletame, et soovite pöörduda oma murega ühe järvederikka Lõuna-Eesti maakonna büroosse

Seal on ametis: juhataja

kaks juhtivinspektorit, üks vaneminspektor ja kaks inspektorit

KELLE POOLE PÖÖRDUDA kaitsealuse veekogu või liigi küsimuses?

Juhataja kratsib kukalt ja annab kogu Eestit haldava töötaja kontakti

Pole inimesi, kellega teha koostööd konkreetses kohas (varem oli olukord parem)

• Looduskaitseliste murede lahendamiseks pole operatiivsust

Ehk saaks mõne kriitilise olukorra puhul kiiremini?

Kui toimitakse nii et: Probleem - taotlus uuringuks – vastus taotlusele – uuring – aruande esitamine →tegutsemine (?), võib olukord olla juba muutunud (enamasti ebasoovitavas suunas)

SOOVITUSED

1. Taastada keskkonnainstitutsioonide võimekus ja side kohaliku eluga

(see kehtib ka metsakaitstes ja muudes valdkondades)

2. Hakata maakonniti korraldama koolitust veekogude kaitse ja valglate majandamise alal. Koolitus lähtuks piirkonna eripärast, nt allikate, karstiveekogude, väikejärvede vm veekogude rohkusest

a) keskkonnaametnikele

b) kõigile huvitatud maaomanikele

3. Kaitsevööndid ja suurem järelevalve veekogude ümbruses

*Ikka raiutakse, küntakse ja väetatakse veekogude, nt allikate piirini või mürgitatakse kraavitaimestikku Roundup´ga

*Pole ammendavat ülevaadet reoveekäitlusest kohtadel

*Pehmeveelised suplusjärved saavad liigset koormust, loodusvahte on ülivähe (koristavad prügi?)

4. Kohalike ametnike poolt omanike (austav ja sõbralik) teavitamine nende valduses olevaist loodusväärtustest ja sellega seostuvad soovitusel

Kuidas aga lahendada peaaegu lahendamatu **vastuolu omaniku privaatsussoovi ja igamehe-õiguse vahel veekogu kaldal viibida?**

Ehk aitaks anonüümsuse vähendamine mõlemalt poolt – on võimalik kontakteeruda omanikuga ja omanik teab, kes tema valdustes tegutseb

Sellist head tava võiks kindlustada reeglitega, mis tehakse teatavaks kõige laiema leviga infokanalites, et ei peaks alles pahanduste puhkedes hakkama seadustes järge ajama ja keerulisi lauseid tõlgendama

Võiks olla mingi reeglistik ka teiste „sotsiaalseks hüveks“ olevate objektide külastamiseks, nt ohvrikivid, põlispuud jne.

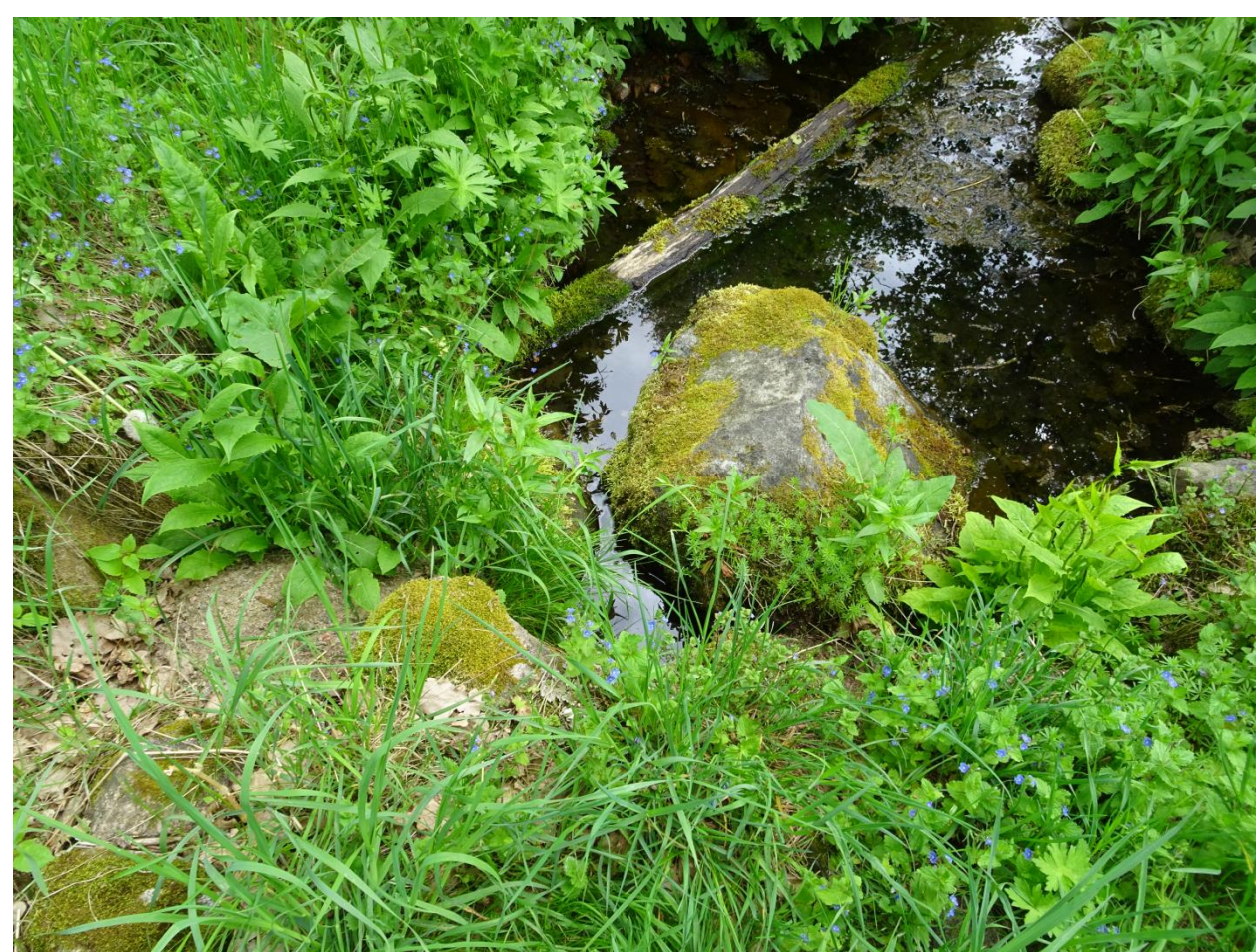
Kas on hea, kui rahva rada on kadunud? Osal kalmetel on kadunud sildidki, mis võimaldab neid rahumeeli prügistada

Kas see annab parema kaitse, kui allikas, puu või kivi on ühtaegu nii looduskaitse kui ka muinsuskaitse all? Või tekitab see petliku rahulolu, sest sama objekt kajastub kahes andmebaasis?

Minu koduallikas, mille ümber teised ei talla, kuid mis võib hävida uue omaniku tules või naabruses avatava kruusakarjääri tõttu

Kumb neist kosutab hinge rohkem?

Kuulus allikas, mida jälgivad kogukonna silmad

**Kui jätaks jonni, solvumise ja võimunäitamise, võiks tõdeda, et
heas seisus veekogu valmistab rõõmu ka omanikule**

Täname tähelepanu eest!